

TOPRAK REFORMU HAKKINDA COĞRAFI DÜŞÜNCELER

Prof. Dr. Talip YÜCEL

Türkiye, Batının cazip hayat seviyesine bir an önce kavuşabilmek ümidiyle, hızını gittikçe artıran bir sanayileşme hareketinin içinde bulunuyor. Ne var ki, endüstri, milletleri yüce hayat standardına ulaştırın tek yol değildir. Sanayi sahasında ileri gitmiş ülkelerin, hamlelerini hayranlıkla seyredip bugün gıpta ile baktıkları Danimarka, aynı hedefe ziraat yoluyla da varılabileceğini göstermiştir. İktisadî kalkınmalarını tamamlayarak feraha kavuşmuş memleketelerde, bir zamanlar saniyeleşme hareketlerinin, ziraî istihsal artışıyla atbaşı seyretmiş olmasından da anlaşılıyor ki, ziraatın desteğinden mahrum bir endüstrinin veya endüstriye sırt çevirmiş bir ziraatin emin adımlarla ilerlemesi mevzubahis olamaz.

Ne yazık ki, bizde bu husus biraz geç anlaşılmış, endüstrileşmeye dinamizm kazandıracak olan ziraî ıslahat teşebbüslerine ancak 1935'ten sonra başlanabildiği. Atatürk'ün vefatı ve İkinci Cihan savaşının araya girmesiyle duraklayan teşebbüsler savaşı takiben 4753 ve onu perçinliyen 5618 sayılı "Çiftçiyi Topraklandırma kanunu" ile tahakkuk safhasına intikal etmiştir. Bu kanun, hükûmete, bir kısım devlet arazisinden başka, sahibi tarafından işlenen çiftliklerin 5000, ortakçılık yoluyla ekilen tarlaların 2000 dönümden fazlasını topraksız çiftçiyeye dağıtma hakkını bahşediyor; nadas, askerlik ve belgelendirilmiş uzun hastalık gibi makul bir özür olmaksızın, üst üste 3 yıl sürülmeyen arazinin istimlâk edilebileceği hükmüyle, ziraî faaliyetin sürekliliğini temin gayesi güdüüyor; nihayet çiftçilere teknik malzeme ve kredi sağlama yollarını açıyordu. Böylece ziraî işletmeler, sahibini doyurur ve memleket istihsaline birşeyler ekliyebilir hale getirilecekti.

İşe, daha çok toprak dağıtımıyla başlandı. 1947-1960 devresinde ortalama 50 şer dönümlük parseller halinde, 18 milyon dönümden biraz fazla (18 078 837 dönüm) toprağın tapusu çiftçilere verildi. Bu büyüklükteki arazi parçalarının köylüye bir fayda sağlayamayacağı mülâhazası ile, son yıllarda dağıtılan topraklar, kuruda 200 dönüme çıkarılmış, buna karşılık sulanabilen yerlerde 30 dönüme indirilmişti. Dağıtımdan 360 762 aile; ziraî krediden çiftçilerin sadece % 15-20 si faydalanabildi. Dağıtımı yapılmış toprakların ancak % 5'i istimlâk edilmiş araziydi. Mülk sahiplerinin, kanun tarafından tayin edilen hadler üstündeki topraklarını satmak üzere yaptıkları müteaddit müracaatlara devlet kulaklarını tıkamıştı.

”Çiftçiyi topraklandırma kanunu” ile ziraat alanlarımız biraz daha bölünmüş, ekonomik işletme şartlarından uzak cüce ve cılız işletmelerin sayısı çoğalmış ve ziraatimizde çözümler başlamıştı. Nüfustaki süratli artışın da tesiriyle, ziraati ıslah hayelleri toprağa gömülmüş; ziraatimiz endüstrileşmenin yükünü taşıyamamış ve Türkiye, ağırlığını her geçen gün biraz daha hissettiren, bir ekonomik buhranın ortasına itilmiştir.

İçine sürüklendiğimiz dar boğazdan, bizi ziraatın kurtarabileceği inancıyla ki, 1964 de ve 1971 de, yolları farklı olsa bile, memleketi aynı hedefe ulaştıracak toprak reformu kanun tasarıları hazırlanmıştır. Acaba Türkiye'nin toprak reformuna mı? yoksa ziraî reforma mı ihtiyaç vardır?.

Toprak reformu mu? ziraat reformu mu?

Türkiye ziraatini sıhhatli bir bünyeye kavuşturup, istihali artırmak için bizde toprak veya ziraî reformlardan hangisinin yapılması lâzım geldiği hususu, hiç değilse 1965'tenberi hararetli münakaşalara yol açmıştır. İlmin ve modern vasıtaların yardımıyla, topraktan azamî verim elde etme çarelerinin heyeti mecmuası olan ziraî ıslahat (la reforme agricole); rantabl bir işletme için toprak mülkiyet müessesesinin yeniden tanzimi demek olan toprak reformunda (la reforme agraire) farklıdır. Prof. Dr. Reşat Aktan'ın Türkiye Ziraat mühendisliği I. Teknik Kongresinde okuduğu ”Toprak reformu meseleleri” adlı tebliğine bakılırsa, dünyanın hiç bir yerinde tarım reformu adı verilen bir ıslahat mevcut olmayıp, yapılanların hepsi toprak rejimini yeniden düzenleyen gayesini güden toprak reformudur.

Sayın profesörün, biraz aceleyle verilmiş bu hükmüne katılmaya imkân yoktur. ”Dünyanın hiç bir yerinde tarım reformu adı verilen bir ıslahat mevcut değildir” ifadesinden, muhterem Aktan'nın, kanun adlarına pek büyük bir ehemmiyet atfettiği anlaşılıyor. Gerçekten bir çok ülkelerin, kendi ziraatlerine çeki-düzen vermek gayesiyle ”la reforme agraire” yani toprak reformu başlığını taşıyan bir takım kanunlar çıkardıklarını biliyoruz. Öyle görünüyor ki, prof. Aktan, en ciddi eserlerde bile toprak (agraire) kelimesinin ziraat (agricole) kelimesi yerine kullanıldığından habersiz tercümanların ”la reforme agraire”i dilimize hemen daima ”toprak reformu” şeklinde aktarmalarına kurban gitmiştir.

Bizim için kanunların ruhu, isminden çok daha mühimdir.. ıslahat maksadiyle hangi ülke tarafından çıkarılmış olursa olsun, bu türlü kanunların hedefi, çiftçilere geçinebilecekleri toprağı teminden ziyade, ziraî istihali kamçulamaktır. Esasen toprak mülkiyet rejimine, her yerde bu maksatla ve bu ölçüde müdahale edilmektedir. Meselenin hakiki çehresi bu olduğuna göre, milletlerin binbir fedakârlığa katlanarak gerçekleştirmeye çalıştıkları ”ziraî reformları” birer ”toprak reformu” gibi göstermeye imkân yoktur ve bildiğime göre, dünyanın hiçbir yerinde, iktisadî siyaset profesörü sayın Aktan'ının anlayışına uygun tarzda çıkarılmış bir kanun mevcut değildir.

Ne ad verilirse verilsin, mühim olan husus, tatbikattaki başarı derecesidir. Bu ise, bir yandan toprak mülkiyeti, öte yandan verimin yükseltmesiyle alakalı tedbirlerin doğruluğuna ve icraattaki hünere bağlıdır.

Reformun toprakla alakalı meseleleri

Ziraat reformunu hazırlayanların herşeyden önce bilmek ihtiyacında olduğu husus, ekili ve dikili toprakların işgal ettiği sahadır. Yıllardanberi bir ziraat olmasına rağmen, Türkiye’de ziraat alanlarını ve bu alan dahilinde çeşitli mahsullerin işgal ettiği yeri gösteren tefslîatlı haritalar vücuda getirilmemiştir. O yüzdendir ki bu mevzuda İstatistik Umum Müdürlüğünün, muhtar ve ziraat memurları kanalıyla temin ettiği rakamlara dayanmaktan başka çaremiz yoktur. Buna göre, yurdumuzda halen ziraate ayrılmış toprakların işgal ettiği saha nadasa terkedilenler de dahil 27 743 000 hektardır. Şüphe yok ki, ekili ve dikili topraklarla, ekilebilir topraklar yekdiğerinden farklıdır. Memleketimizde ekilebilir toprakların genişliğini bulabilmek için, devlete ait 70 000 hektarlık arazinin buna eklenmesi icap eder. Öte yandan, Devlet plânlama Teşkilâtının araştırmalarına göre Türkiye’de 3 514 000 çiftçi ailesi yaşamaktadır. Memleket yüzölçümünün % 35’ini (bu nisbet Fransa’da % 38, İtalya’da % 45’dir) işgal eden ekilebilir topraklarımızı çiftçilerimize müsavi şekilde dağıttığımız takdirde, aile başına 7.9 hektar isabet edecektir. Şimdiki ziraat tarzı ile, memleketimizin çeşitli bir ziraate imkân veren kıyı şeridi dışında, kabaca 8 hektarlık toprak parçasının ortalama 5 çok kere daha fazla nüfusla bir çiftçi ailesini besleyebileceğine pek ihtimal veremiyorum. Bu büyüklükteki toprak parsellerinin Coğrafi bölgelerimizin herbirinde yaşayan çiftçilere yeterli olduğunu ve memlekette topraksız çiftçi kalmıyacağını farzetmekle mesele halledilmiyor. Her yıl ziraat ordusu saflarına iltihakları da hesaba katmak gerekiyor. Topraklarımızın mevcut çiftçilere dağıtılması halinde kimseye verilecek tek karış arazi kalmıyacağına göre, sayıları her yıl durmadan artan çiftçi ordusu yeni mensuplarına geçim imkânları hazırlamak, devletin vazifeleri arasında olmak icap eder.

Bunun için, İran’daki gibi, daha çok sayıda çiftçinin ziraat sektöründe oylanmasını temin gayesiyle, mevcut toprakları, elden geldiği kedar küçük parçalara bölmek çaresi akla gelebilir. Filhakika İrlanda’da bu maksatla kurulmuş olan bir komisyon, toprakları 12 hektardan küçük ünitelere bölmek üzere, yıllardanberi faaliyet göstermektedir. Ne var ki, 1955 yılında yapılan bir araştırma, bu ülke ziraat işletmelerinden 3/4’nün, ekonomik bakımdan ayakta duramayacak halde olduğunu ortaya koymuştur. Çiftçiliğimizin iflasiyle neticelenecek böyle bir davranışa kimsenin rıza göstereceğini sanmıyorum.

Ziraatımızın sırtına vurulan yükü, tahammül edilmez mertebeye vurdurmmamak, halletmeğe mecbur olacağımız bir diğer meseleyi teşkil eder. Gerçekten fâal nüfusumuzda kaderini zirâate bağliyanların nisbeti, ötedenberi yüksek değerini muhafaza etmektedir: 1965’de % 71.7; 1970 için yapılan tahminlere bakılırsa % 69. 1945-1963

devresi için bu nispetler Amerike Birleşik Devletlerinde % 7, Hollanda'da % 11, Danimarka'da % 17 ve nihayet Avrupanın kendini biraz daha fazla ziraate adanmış ülkelerinden Fransa'da % 20'dir. Bu nispetleri bizimkiyle kıyasladığımız takdirde, topraklarımızın nasıl bir nüfus yükünü taşımakta olduğu kolayca anlaşılır. Modern ülkelerde, faal nüfusun ortalama % 10-20 teşkil eden bir kütle o memleketi besleyebildiğine göre, bizimde bu nispet üstündeki çiftçileri endüstriye aktırmamız şarttır.

Ne yapalım ki, zıraata nefes aldırarak olan böyle bir hareket, Türkiye'de çok ağır bir tampoyla seyrediyor, yapılan hesaplar, her yıl artan çiftçi nüfustan sadece % 9'nu diğer iş kollarına kaydığını, % 91'lik bir kütle ziraat kısmına intikalini ortaya koymuştur. Sayıları durmadan artan çiftçi ordusunun yeni unsurlarını istihdam edecek kapasitede endüstriyel tesislere sahip olmayan Türkiye, şimdiye kadar meseleyi kısmen dış ülkelere işçi sevkiyle geçiştirmiştir. Fakat artık Batının işçi talebi eski hızını çoktan kaybetmiştir. Şimdiye kadar ziraat hayatımızda bir emniyet süpabı gibi çalışmış olan yarıcı ve murabahacılık yolu, son toprak reformu tasarısıyla tıkanacağına göre, bu çok mühim meselenin halli için uzun yıllar beklemek lâzım gelecektir.

Memleketimizin ekili ve dikili toprakları, bereket versin ki, çiftçilerimize müsavi şekilde dağıtılmış değildir. Ancak ziraat işletme gruplarının bugünkü durumunu aksettiren tabloya bakanlar, topraklarımızdaki bölünmelerin endişe verici bir seviyeye vardığında müttetikler: Bununla beraber ziraat arazimizdeki parçalanmaların tabii şartlar itibariyle bize pek benzeyen İspanya'daki seviyeye varmadığı muhakkaktır. Akdenizin batı köşesine yerleşmiş olan bu memlekette, 44 dönümden küçük işletmeler ziraat alanının % 95.6'sını işgal etmesine karşılık, bizde 50 dönümden ufak işletmeler için bu nispet henüz % 23.34'ün üstüne çıkmamıştır. Topraklarımızı Akdeniz ülkelerindeki ölçüde dağılıp parçalanmaktan alıkoyan şey, yakın bir geçmişte toprak mülkiyet rejimimizin şimdikinden çok farklı olmasıdır.

Osmanlılarda toprak mülkiyet rejimi, Orhan Gazi'nin tımar kanunu ile düzenlenmişti. İslâm hukuku ve Selçuklulara ait toprak mülkiyeti usullerinden faydalanılarak hazırlanan ve en mükemmel şekline Kanunî Sultan Süleyman zamanında kavuşmuş olan bu kanun, zabtedilen toprakların devlete aidiyetini kabul eder.

Osmanlı ordusu bir ülkeyi ele geçince, oraya "tahrir memuru" veya "İl yazıcısı"ni yollayarak Mirî toprakları, bir çift öküzün sürebileceği genişlikte, yani 80-150 dönümlük çiftliklere böldürürdü. Şehirlerdeki arsalarla, çevresindeki bağ ve bahçeler, bu muamelenin dışında bırakılıyordu. Böylece teşkil edilen çiftlikleri devlet, "tapu resmi"ni peşin ödeyen çiftçiye (raiyyet'e), ya yarıcılık esasına göre ekip-biçtirir veya işletmeden elini çekerek çiftlikleri öşür, kesim (yılda belirli bir nakit akçe) karşılığı kiraya verirdi. Çiftlikler, işletme bakımından esas itibariyle iki gruba ayrılmaktaydı.

Bunlardan biri raiyyet çiftlikleri idi. Bu çeşit çiftlikler, tapu harcı karşılığı aile reisinin üzerine yazılırdı. Çiftlikleri sürekli olarak ekip-biçen aileler, elde ettikleri mahsüllerin, 1/10 ile 1/2 arasında değişmekle beraber, umumiyetle 1/8'ni devlete verdiği gibi, her yılın Mart ayında 22 ilâ 50 akçe tutarında bir "Çift resmi" öderdi. Çiftlikler dışında kalan çayır ve otlaklardan, koşum hayvanlarının ot ihtiyacına yetecek kısımlar çiftçinin sayılırdı. Gerisi devletindi. Devlet, kendine ait olanların çayır ve otlarını, ya hayvan besleyenlere satar veya buralarda kendi hayvanlarını otlatırdı. Koyun ve arı besleyen çiftçilerden ayrıca- bu hayvanlar devlet arazisindeki ot, su ve çiçeklerden faydalandıkları için- koyun ve kovan vergisi alınırdı.

Raiyyet, çiftliğini bizzat ve devamlı olarak işlemek zorundaydı. Çiftçinin toprağını özürsüz olarak üst üste, 3 yıl "boz bırakması" halinde, devlet toprağı onun elinden alırdı. Boz bırakma, üç yıldan daha az olmuşsa, devletin öşür almamaktan doğan zararını karşılamak üzere, köylünün «Çift bozma» akçesi ödemesi gerekirdi.

İcarcı durumunda olan raiyyet, toprağın tasarruf (süresiz kullanma) hakkına sahipti. Şu kadar ki, onu satamaz, birine başışlayamaz, rehin koyamaz ve nakit yapamazdı. Ancak devletin rızası ve devralacak kimsenin yeniden "tapu resmini" ödemeyi kabul etmesi halinde, çiftçi elindeki toprağını devredebilirdi. Arazi, raiyyet'in erkek evladına tam bir mülk gibi, miras olarak geçirdi. Vefat eden çiftçinin erkek evladı yoksa, kızı, tapu resmini ödemek suretiyle, icracı olabilirdi. Müteveffanın kimsesi yoksa, çiftlik aynı köyden, tercihen toprağı olmayanlara veya az olanlara verilirdi.

Devlet, bir kısım topraklarını da köylüye oratçılık yoluyla işletilmek üzere ayırırdı. Selçuklular zamanında tatoi sahası geniş olan bu usulün Osmanlılarda kısıntıya uğradığı, ortakçı çiftliklerine ayrılan sahanın küçüklüğünden anlaşılmaktadır. Bu türlü çiftliklerde, tohum ile koşum hayvanları, bir defaya mahsus olmak üzere, devlet tarafından verilir; çiftçi ise emeğini ortaya koyardı. Elde edilen mahsulün yarısı köylünün, diğer yarısı da devletin olurdu. Yarıcıların hiçbirinden vergi ve resim alınmazdı.

Devletin malı olan toprakların hepsi raiyyete verilmeyip, verimli kısımları, bazan "Hazine-i-Hümayun"a ayrılırdı. Buralar padişahın bir çeşit dirliği sayılmaktaydı.

Böylece düzenlenmiş üç-beş köyün arazisi birleştirilmek suretiyle bir "tımâr" meydana getirilir, başına da askerlikte yararlılık göstermiş, okuma-yazma bilir bir sipahi (süvari eri) tayin edilirdi; Sipahinin vazifesi, idaresindeki köylerde arazinin defterini tutmak, toprağın usulünce işlenip işlenmediğini tespit etmek, aykırı hareket edenlerin elinden araziyi alıp başkasına vermek ve devlet hissesini toplamaktı. Sipahi, bu işler için ücret almaz ve bir köylü gibi, kendisine verilen toprakla geçinirdi.

Beş-on tımar bir zeameti teşkil etmekteydi. Bir eyaletteki zeamitlerin birleşmesiyle "Has"lar meydana gelmekteydi. Zeamet ve Has başları, sefere iştirak edecek atlı askerleri hazırlamak, şehir ile kasabalardaki imar, sağlık ve maarif işleriyle uğraşmak vazifesini yüklenmişlerdi.

Bu düzen Kanunî devri nihayetlerine kadar muntazaman işledi. Sonraları, sarayın aşırı masraflarını karşılayabilmek için, toprak rejimi müessesesine el atıldı. Merkeze en fazla para tedarik edenler Tımar, Zeamet ve Has başlarına seçilmiş; onlarda, daha çok gelir temini için bir kısım köylülerden aldıkları mirî toprakları kendi adamlarına devretmişlerdi. Böylece Osmanlı devleti, dayandığı toprak rejiminin bozulmasıyla yıpranma ve sarsılma yoluna girdi. 1839 Tanzimat fermanında Tımar, Zeamet ve Has'lardan artık bahis yoktu. Zira bu teşkilât ve bu rejim silinmiş gibiydi. Nasılsa ardakalmış bir kaç Tımar, Zeamet ve Has başı, 1856 tarihli "Arazi Kanunnamesi"nin hükümlerinden faydalanarak, elleri altında bulundurabildikleri bir kısım mirî araziye, kendi adlarına tapulama fırsatına kavuşmuşlardı, Bununla beraber, böylelerinin mirî araziye kendi adlarına tescil ettirmeleri daha ziyade Medenî Kanun sayesinde mümkün olmuştur.

Bu suretle edinilen mülkler, çiftçilerin ölmesiyle her 30-40 yılda bir varisler arasında taksime uğramış ve toprak gittikçe küçülmüştür. Mülkün durmaksızın daralması ise ziraatın alayhine olmuştur. Zira, toprak parsellerine hudut vazifesini gören hendek, çit, köyle tarla arasındaki gidiş-dönüşü temin eden yollar, arazi kaybına sebep olur. Yapılan hesaplara göre, 10 dönümlük bir tarlada, toprağın % 1.6'sı hudut çizgileri yüzünden kullanılmamaktadır. Toprak parçalandıkça ölü sahaların tutarı artmakta ve ayrıca küçük araziler, modern ziraat usüllerinin tatbikini güçleştirdikten başka zaman kaybına da sebep olmaktadır. Nitekim 10 dönümlük bir tarlada bir traktör, çalışma zamanının 1/3 nü dönüş manevraları sırasında kaybetmektedir. Yalnız topraklarımız bu mahzurları göstererek devlet müdahalesini gerektirecek derecede parçalanmış mıdır?

Topraklarımızın küçük parçalardan müteşekkil yamalı bir bohça durumunda olup olmadığına karar verebilmek için, küçükle orta ve orta ile büyük ziraî işletmeleri birbirinden ayıran sınırların bilinmesi lüzumu vardır. Doğrusunu söylemek icap ederse, her ülkenin tabii ve ekonomik şartlarıyla sosyal ihtiyaçlarına göre ayarlanan böylesi sınırlar, birbirini tutmuyor. Filhakika İspanya'da 200, İtalya'da 3000 dönüm Suriye'nin sulanabilen kısımlarında 800, kuru ekilen yerlerinde 3000 dönüm büyük ziraî işletmelerin üst sınırını kabul edilmiş ve bu haddi geçen arazi topraksız köylülere dağıtılmıştır. Fransa'da 500 dönüm altındakiler, küçük mülkten sayılıyor. Fakat çoğu ülkelerde orta ve büyük işletme arasındaki sınırın nereden geçirildiğine pek dokunulmuyor. Bizim "çiftçiyi topraklandırma kanunu" nazarında, 500 dönümden ufağı küçük işletmedir. 500-5000 dönüm arası orta; onun üstündekiler ise büyük işletmeden sayılır. 70 dönümü geçmeyen bir tarlayı, verimli olamayacağı gerekçesiyle küçük; buna mukabil 1175 dönümü aşanlar, memleket şartları hesaba

katılarak büyük işletmeler safına geçiren Türkiye Ziraat Odalar Birliğinin kullandığı ölçüler ise kanundakilerden hayli farklı görünüyor.

Memleketler arasındaki farklılıklar bir yana, öne sürülen sınırlardan yarım metre kare az olan bir toprak parçasını küçük; yine yarım metre kare fazlasını orta işletmeden sayan bir çeşit sınırların, kimseyi tatmin edemeyeceği aşîkârdır. Hakikatte bir toprak parçasının, bir ziraî işletmenin büyüklüğü veya küçüklüğü hakkında hükme varabilmek için, onun besleme gücünü hesaba katmak lâzımdır. Her hangi bir tarla ve bahçenin besleme gücü ise, bulunduğu iklime, sulanabilir olmasına, toprağın verimine, ekilen ürünün cinsine, tatbik edilen ziraat metodlarına göre çok değişir. Aynı büyüklükte olmalarına rağmen, Doğu Anadolu'daki bir tarlanın besliyebileceği insan tutarı Egedekine; pamuk tarlasının verimi tahılınkine uymaz. Kanaatkâr bir çiftçi ailesine kâfi gelen bir bahçe, hayat seviyesi yüksek bir aile nazarında yetersiz ve küçüktür. O sebeptendir ki, Coğrafi bölgelerimizin su kenarı, ova, yamaç ve dağlarına takılmış pamuk, tahıl, narenciye v.s. gibi tarla ve bahçelerinden ne kadarının, şimdiki hayat şartları altında bir çiftçi ailesi için yeterli olacağı tespit edilmeden, topraklarımızın endişe verecek tarzda bölündüğü iddialarının ve bunu ziraî reformun bir an önce tahakkuku için gerekçe diye öne sürmenin ilmi hiçbir değeri yoktur.

Veraset yoluyla karı ve kocaya, ailelerinden intikaller, tarla ve bahçeleri yekdiğerinden uzak olması neticesini doğurmaktadır. Bu hal, ziraatımızın diğeri bir meselesini teşkil eder. Halen yekpare bir toprak parçasını ekip-biçenlerin sayısı, çiftçilerimizin % 11, dir. % 40'nın 2-5 ve % 47'sinin 6-15 parçadan ibaret parsellerin işledikleri anlaşılıyor. Parsel sayıları, Trakya ve İç Anadolu bölgelerinde azamiye çıkmakta, kazanç imkânlarının arttığı kenar kısımlarla, hayvancılığın ziraatı gerilerde bıraktığı Doğu Anadolu'da asgariye inmektedir. Parsellerin birbirinden uzaklığı zaman kaybından başka istihsal maliyetini yükselttiğinden dolayı, arzu edilir bir şey değildir.

Yukarıda belirttiğim hususlar dikkate alınarak memleketimizdeki küçük, orta ve büyük ziraî işletmeler ve bunların işgal ettikleri alan henüz tespit edilmemiştir. Buna rağmen hükümetimiz, nedense, Türkiye'yi bir cüce işletmeler diyarı kabul ederek bunların kooperatifler marifetiyle ekilip-biçilebilmesi için yeni toprak reformu tasarısına bir madde eklemiştir.

Toprakların ziraî kooperatifler eliyle işlenmesi fikri yeni değildir. Halen, ziraatını, ulaşılması güç olan bir seviyeye çıkartmış bulunan Danimarka'da bu iş 1887'de başlamıştır. Danimarka'luların, modern teknikten ancak kooperatifler yardımıyla faydalanılabileceğini inancıyla ilk defa bir süt kooperatifi kurmuşlardı. Bu vadideki gayretlerin ardı kesilmedi. Halen işletmelerin % 92'si bu kooperatiflerin azasıdır. Her aza, piyasanın durumuna göre, malının bir kısmını kooperatife taahhüt etmektedir.

Bizde tesisi düşünölen kooperatifler meşru ve mukaddes olan mülkiyete hürmetkâr kalacaksa, kadastro probleminin mutlaka halli lâzımdır. Zira, kooperatiflerin emrine verilecek toprakların modern ziraat vasıtalarıyla işlenebilmesi için, tarla ve bahçe hudutları üzerine bir sünger çekilecektir. Halbuki bizde ailelere ait toprakların sınırları, içinden çıkılması zor; hatta bazan imkânsız işaret noktalarına göre tarif edilmiştir. Meselâ: şarken tek çam, garben Acıçay, şimalen deniz gibi. Ancak yıllarca önce baltanın devirdiği tek çamın yerini bilen yoktur. Acıçay yatak değiştirmiş ve hudut tespitinden bu yana kuzeydeki denizi hayli doldurmuştur. Daha garibi, çiftçinin işlediği toprağın dönümü, tapu kayıtlarını tutmaz. Bu ve benzeri pürüzler bertaraf edilmeden kurulacak kooperatifler, ilerde mahsul satışından sağlayacakları kârı hangi esaslara göre dağıtacak ve icabında varislere intikal edecek toprakların büyüklüğü ne olacaktır? İtiraf edelim ki, Kadastro teşkilâtımız, eli altındaki sayısı az teknik personel ve aletlerle, bütün bu işleri, en selâhiyetli ağızlardan önümüzdeki yıl tatbikine başlanacağı ilân edilen toprak reformuna yetiştiremez.

Kurulacak kooperatiler, ortak mülkiyet esasına dayanacaksa, çiftçilerimizi böyle bir çatı altında toplamak, galiba pek kolay olmayacaktır. Bir çok örnekler de göstermiştir ki, çiftçilerdeki çalışma şevkini büyük ölçüde körelten bu tip kooperatiflerini istihsalı, ferdi işletmelerininkinin altında seyretmektedir. Nitekim Rusya'da, fertlere nasılsa verilmiş, bütün ziraat sahalarının % 2'si tutarındaki bu topraklar, Kolhozların işlediği geniş alanlara rağmen, bu memleket yumurta üretiminin % 76'sını, patatesinin % 70'ini, etinin % 44'ünü, sebzesinin % 42'sini temin etmektedir.

Bu duruma göre, hem küçük ve hem de aynı ailenin malı olmasına rağmen, dağınıklığı şikayetlere yol açan toprakları, asgari, Batı metodlarıyla işletmek şartıyla bizdeki bir çiftçi ailesini, Batılı bir çiftçi ailesinin hayat seviyesine çıkarmaya muktedir toprak haline getirmeliyiz. Yurdumuzda hakiki manasıyla en küçük işletme çapını tayine yarıyacak araştırmaları takiben, küçük ve parçalı toprakları, hiç değilse, bu büyüklüğe çıkarmak zorundayız. Ancak bu, kolay, ucuz ve kısa vadeli bir iş değildir.

Unutmamak lâzımdır ki, Batı ölçülerine göre bir aileye kâfi büyüklükteki işletmeler, daha doğrusu küçük işletmeler, sadece sahibini besleyebilen istihsal üniteleridir. Ziraî istihsalı, millî ihtiyacı karşıladıktan başka, memleket döviz ihtiyacını sağlayacak seviyeye çıkarmak azmiyle ortaya atılmaş, bunun için de ziraî operasyonlara kararlı bir idarenin, kendi yağıyla kavrulabilen işletmelerden ziyade, orta ve büyük istihsal ünitelerini yaratması icap eder. Esasen modern ziraî iktisat politikasının hedefi, rasyonel olan büyük işletmelerde en yeni usullerle üretim yapmaktır. Faal nüfustan % 7'lik bir kütleinin, dev bir ekonominin bütün ihtiyaçlarını karşıladığı Amerika Birleşik Devletlerinde umumî gidış bu istikamettedir. O mak-satla 1920'de 6,5 milyondan ibaret işletmelerin sayısı, alanı genişletilmek üzere

4,5 milyona indirilmiştir. Çünkü büyük işletmeler, istihsalı artırmakla kalmamakta, ziraatte çağdaş ilim ve tekniğin memleket sathına yayılmasını temin etmektedir. Binaenaleyh, zirai reforma kalkışmış memleketlerden çoğunun, belirli bir sınırı aşmış geniş toprakları dağıtma yolundaki davranışlarının aksine, ilmin ve tekniğin emrettiği şekilde zirai işletmelerimizi mümkün olduğu kadar büyük tutmaya mecburuz. Türkiye'nin ana meselesi de işletmelerin büyüklüğü değildir; dağınık ve küçük oluşlarıdır. Şunu bilhassa belirtmek isterim ki, büyük işletmeleri, ekip-biçecek yeri olmayanlara dağıtmak suretiyle pek çok ülkenin başarıya ulaştığı tarzındaki yaygın kanaat doğru değildir. Hatta zirai reform uğruna milyonları sarfetmiş memleketlerde, istihsalin bir miktar artmasını büyük bir başarı zannetmek ve meseleyi öyle göstermek insafla kabili telif değildir. Meselâ başarılı bir zirai reformu gerçekleştirdiği ileri sürülen İtalya'da, kooperatif üyelerinden herbiri için devlet, 36 bin litrelik yatırım yapmıştır. Fakat acaba, bu çiftçilerden her biri, Amerika Birleşik Devletlekindeki bir çiftçi gibi, üretimini, 23 kişiyi besleyebilecek seviyeye çıkartabilmiş midir? yeterli sermaye, ileri teknik ve bilgiye rağmen, İtalya'nın 1952'de başlattığı reformu bir müddet sonra durdurması da gösteriyor ki, ortada başarı diye bir şey yoktur.

Zirai işletmeleri genişletmeye kalktığımız takdirde, toprak mülkiyetinde kendini hissettiren adaletsizlik büsbütün su üstüne çıkacaktır. İstatistiklerimizden anlaşılıyor ki, çiftçi ailelerinden % 75'i ekili-dikili toprakların % 29'una sahiptir. Bu grupta aile başına ortalama 30 dönüm arazi isabet ediyor. Buna karşılık çiftçilerden % 25'i ziraat arazisinin % 71'ini (aile başına 2230 dönüm) elinde tutuyor. Zirai reformdan, emellerinin tahakkuku için faydalanmayı düşünen bazı kimseler "toprak dağılımındaki bu adaletsizliği önleyemez isek, memlekette nizamı sağlamayız" teranesini dillerinden düşürmüyorlar. Adaletten kasıtları, ziraat topraklarının çiftçilere müsavi şekilde taksimi ise böyle bir bölünme ziraatımızı iflasa sürüklemekten başka bir işe yarayacaktır. Aksine topraklarımızın rantabl bir işletmeye fırsat vermiyecek tarzdaki bu taksimi, zirai istihsalini süratle ve hiç umulmadık ölçüde azaltacağından dolayı, memlekette, bazılarının işine pek yarayacak huzursuzlukların ve kaynaşmaların müsebbibi olacaktır. Bu türlü bir vasat yaratmanın nizam sağlamakla ne alâkası vardır? üstelik, alanları eşit olsa bile, toprakların çeşitli coğrafi bölgelerdeki verini farklılıklar arzedeceğinden dolayı, adaleti tesis etmek mümkün olamayacaktır. Adalet veya son yıllarda kimsenin dilinden düşürmediği sosyal adalet, eş alanlı toprak dağıtmak demek değildir. Sosyal adalet, gelirden müsavata temin etmektir. Unutmamak icap eder ki, dünyanın her yanında, zirai mahsullerin endüstri mallarına nazaran daima ucuza satılması, ziraat sektörüne bağlananların gelirini, galiba ilelebet aşağı seviyede tutacaktır. Böyle bir gelir dağılışı ise, sosyal adalet fikriyle bağdaşmaz. Bu noktada milletçe ne istediğimizi tespit etmek mecburiyetindeyiz. Hepimiz, memleketin hayrı ve kalkınması için, özünde müsavatsızlıkların yattığı sözde bir adalet mi? yoksa bizi feraha kavuşturacak zirai istihsal artışını istiyoruz?

Ziraî işletmelerin büyük çiftliklere çevrilmesiyle milyonlarca kişinin işsiz kalacağı görüşünü paylaşmak mümkün değildir. Anladığıma göre, büyük çiftliklerde modern ziraî aletler, insan emeğini tamamen karşılayıncaya kadar, çiftçilerin işsiz kalması mevzubahis olamaz. Zira, toprağı istimplâk edilmiş çiftçilerin, mâkul bir ücret karşılığı, büyük ziraî işletmelerde istihdamı mümkündür. Hatta bu türlü büyük çiftliklerde verimi artırıcı sulama, gübreleme, çapalama gibi entansif bir ziraatın gerektireceğı işler, işçiye olan talebi artıracığına göre, işsizlik şimdikiye kıyasla daha da azalacaktır. Ancak bu takdirde, ilk defa Fransız Radikal sosyalist partisinince ortaya atılan "toprak onu işleyenindir" sloganıyla bağdaşması mümkün olmayan yarıcılık, murabahacılık müessesesi şimdikinden çok daha yaygın bir hal alacaktır. Adı geçen müessese, bugün de Türkiye'de ayaktadır ve 1,5 milyona yakın çiftçi, hayatını bu yoldan kazanmaktadır.

Orta çağ feodalizminin bir kalıntısı şeklinde gösterilmek suretiyle yıkılmak istenen toprak ağalığının, en ziyade Doğu ve Güney doğu Anadolu'da cari olduğunu biliyoruz. Şimdiye kadar ciddi itilâflara ve yakınmalara sebep olduğunu duymadığım bu müesseseyi yıkmaya teşebbüs etmeden önce, toprak ağasıyla, ağa toprağını ekip-biçenler arasındaki münasebetleri incelemek lâzım gelir.

Profesör Mümtaz Turhan'ın Erzurum havalisinde yaptığı araştırmalardan anlaşılıyor ki, Doğu Anadolu'da yarıcılık, ilâve bir kazanç vasıtasıdır. Yarıcılara ağa, teamüle göre, toprakla birlikte tohumun yarısı veya tamamını; bazanda ziraat atelyeleriyle koşum hayvanlarını verir. Elde edilen mahsül yarı yarıya bölüşülür.

Murahabacılıkta mülk sahibi, el emeğı dışında kalan her şeyi teminle mükelleftir. Maraba denilen, çok defa kalabalık bir iki aileden müteşekkil işçilere ağa ev, hal ve vaktine göre, bir-iki inek; beş-on koyundan faydalanma hakkını veridiğı gibi, faizsiz para ve hasat zamanına kadar yiyeceğı zahireyi borç olarak temin eder. Mahsulün iyi olmadığı yıllarda borç, faizsiz olarak gelecek senelere devredilir. Bu şartlar altında, âkid icabı, mahsulün 2/3 veya 1/3'ü marabaya düşer. Büyük bir toprak sahibi yanında çalışan becerikli bir maraba'nın, orta halli bir çiftçiden iyi durumda olduğu söylenebilir. Güneydoğu Anadolu'da mahsulün 3/4 ile 7/8'ni alan marabaların durumu daha da müsaittir.

Ağa ve yanında çalışanlar, hukukî bakımdan, aynı haklara sahip olduklarından dolayı, bizdeki toprak ağalığı ile çiftçinin esir muamelesi gördüğü ve toprakla birlikte alınıp-satıldığı Batı feodalizmi arasında, yakın veya uzak hiç bir münasebet yoktur. Fakat el kapısında çalışanların başlarına buyruk olamayacakları da tabiidir. Asırlarca, cemiyetimizin ihtiyaçlarına cevap veren, dede yadigârı bu müesseseyi, kanunların yardımıyla daha insani ve daha muntazam çalışır hale getirebileceğimize kaniyim. İngiltere 1958'de çıkardığı bir kanunla, mülk sahibi- kiracı münasebetlerini bir nizama sokmuş bulunuyor. Osmanlı mülkiyet rejiminden faydalandığına şüphe etmediğim bu kanuna göre, mülk sahibi, dilediğı zaman toprağını kiracıdan

alamamakta; kiracısının emniyet ve sağlığını teminat altına almak, ziraat aletlerini teminle mükellef bulunmaktadır. Kiracı tarlaya dilediği mahsulü ekmekte serbesttir. Bundan ötürü, istihsal geliri bir evvelki yıla nazaran düşük olursa, icarcı durumundaki çiftçi, bu zararı karşılamaya mecburdur.

İngiltere gibi ileri bir memlekette tatbik edilen Selçuklu ve Osmanlı mülkiyet rejiminin bu kaideleri, ziraî reformun ilk yıllarında, yani ziraî nüfusun mâkul hadler dışındaki kısmını endüstriye kaydınıncaya kadar, kanunlaştırmalıyız. Büyük mülk sahiplerini de, diledikleri şekilde toprağı işlemekten menetmeliyiz. Meselâ İspanya, 1969'da hazırladığı ziraî reform tasarısına, bununla alâkalı maddeler eklemiş bulunuyor. Tasarı, mülk sahiplerinin istihsal satışına yönelmiş bir plân devlete vermesini şart koşmaktadır. Devlet, plânda lüzumlu gördüğü değişiklikleri yapma hakkına sahip olacaktır. Plâna uygun hareket etmeyenlerin toprakları hükümete veya onunla ortaklaşa iş gören bir işletmeye devredilecek, ayrıca böylesi mal sahipleri hazineye, diğerlerine nazaran % 30 nispetinde daha fazla vergi ödeyeceklerdir.

Ziraî reformda istihsalı artırma tedbirleri

Kuru bir toprak dağıtımıyla ziraî reformu başarıya ulaştırmak imkânsızdır. Reformda üretim artırıcı tedbirler alınmaz veya alınamaz ise, Suriye, Mısır, Küba'da olduğu gibi, istihsal, refomdan önceki seviyenin çok aşağılarına düşer. Yakın bir tarihte Birleşik Arap Cumhuriyetini kurmak üzere Mısır'la birleşen Suriye'de, büyük işletmeler, alelacele topraksız çiftçilere dağıtılmıştı. Fakat çiftçiler, kendilerine tapulanan toprakları işleyecek güçte olmadıklarından, istihsal yarı yarıya düştü. Neticede, yeni toprak sahipleri bunları eski ağaların kiraya vermek zorunda kaldılar. Kendileri de ağa yanında birer işçi gibi çalışmaya koyuldular.

Ziraî istihsalı kamçulamak üzere alınması lâzım gelen tedbirler üzerine fazla eyilecek değilim. Bu husus çok kimselerin malûmudur. O itibarla ben, sadece birkaçına dokunmak niyetindeyim.

İstihsal artırıcı unsurların başında, Batıların toprağı israf derecesinde atıkları gübre geliyor. Hollanda'da hektar başına atılan göbre 562, Belçika'da 439 kilogramdır. Yunanistan'da bu miktar 64, bizde 16 kilogram. Tabiiyle Batı ülkelerinde verim, yağışların yıla müsavi tarzda dağılışının da tesiriyle, yüksektir. Meselâ hektar başına buğday verimi Danimarka'da 300, Belçika'da 3420, kilogramdır. Türkiye'de 1230 kilogram. Memleketimizdeki kimyevî gübre tesisleri ihtiyacımızı karşılamadığına göre, boşluğu, hayvanî gübreyle doldurmaya mecburuz. Türkiye'nin, geniş alanlar kaplıyan yarıkurak bölgelerinde, koşum hayvanlarını beslemeye yetirli gübr otlaklar yok gibidir. Davarlar, gübrelerini ziraat alanları dışındaki meralara bırakır. Buna tezeğin bir ısınma vasıtası olarak kullanıldığını eklersek, memleketimizin gübre yönünden fakirliği meydana çıkar.

Zıraatla hayvancılık arasındaki bağ bundan ibaret değildir. Türkiye’de 96407 traktör bulunmakla beraber, devlete ait arazinin eklenmesiyle genişleyecek olan olan zıraat alanlarını sürebilmek için, daha 275 bin traktöre ihtiyacımız vardır. Traktör fabrikamızın bulunmadığı, döviz sıkıntısı sebebiyle bir sayıda traktör temininin güclüğü hesaba katılırsa, bizde ziraî istihsal artışına müteveccih her teşebbüsün, zıraatın ayrılmaz bir parçası sayılan hayvancılığı geliştirmeyi plânlaması icap eder.

Fakir çiftçilerimizin gübre ile ziraî aletleri temin edebilmesi, kendisine elverişli şartlarla açılacak kredilere; entansif zıraatın yerleşmesi, çiftçilerin ziraî bilgilerle mücehhez olmasına bağlıdır. Devlet Plânama Teşkilâtının yaptığı araştırmalar, çiftçilerimizden % 51,2 sinin, lüzumlu krediyi ağa, tüccar, komisyoncu ve faizcilerden aldığını gösteriyor. Zıraat Bankasının 1969’da köylüye ödediği kredi (1.547052000TL.) 1970’de çiftçi ihtiyacının sadece 1/6 kadardır. Bankanın verebildiği 500-700 TL. kredilerle köylülerin entansif zıraate geçme hususunda ciddi teşebbüsler yapamayacağı meydandadır.

Entansif zıraate geçiş, biraz da çiftçinin teknik bilgilerle mücehhez olmasını gerektirir. Danimarka’da 1850’den itibaren açılmaya başlıyan ”halk yüksek zıraat” okullarının sayısı 58’e; yüksek zıraat okulları 32’ye; orta zıraat okulları ise 25’e yükselmiştir. Kış mevsiminde 5 ay devam eden yüzlerce kurs açılmakta, çiftçilere yeni ziraî buluşları haber veren 50 adet haftalık dergi neşredilmektedir. Danimarka çiftçilerinin yarısı, kış kurslarından geçirilmiştir. Bir kısmı da, modern aletlerle donatılmış büyük işletmelerde staj görmüşlerdir.

Bu teşebbüslerden sonra ziraî mahsullerin değer fiyatlarla satışını temin işi gelir. Son husus ihmal edilirse, bunca fedakârlıklara katlanılarak alınan tedbirler heba olup gider.

Netice

Sözlerimi bağlarken şunu belirtmek isterim ki, Türkiye’nin kalkınmasını hızlandıracak ve ziraî istihsalini artırmaya yarayacak bir ıslahata ihtiyacı vardır. Ancak her ülkeden çok, geri kalmış memleketlerin reformu başlamadan önce sabırlı olması ve bir yandan toprak ve veim, öte yandan toprağı işleyecek köylünün yetiştirilmesiyle alâkalı çok cepheli araştırma ve hazırlıkları tamamlaması, ziraî nüfus fazlasını istihdam edecek endüstrisini hızla geliştirmesi lâzımdır.

Herşeye rağmen hükümet, ziraî reformu derhal tatbik mevkiine koymakta kararlı ise, işe Coğrafi bölgeleri karakterize eden birer ilçeden başlamalı, büyük işletmelere dokunmamalı, bilâkis büyük işletmeler sayısını artırmanın çarelerini aramalı, edineceği tecrübelerden faydalanarak reformu safha safha gerçekleştirmeye bakmalıdır. Yoksa, zıraat reformundan umulan kazançlar kâğıt üzerinde kalmaktan öteye gidemez.

Bibliyografya

- 1- Akdağ (M).- Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi . cilt II. (D.T.C. Fak. yay. No. 131) Ankara, 1971
- 2- Aktan (R).- Toprak Reformu (Siyasal Bilgiler Fak. Derg. cilt XX. No. 2) s: 1-15, Ankara, 1965
- 3- Barkan(Ö.L).- Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (İktisat Fak. Mec. Ekim 1944, Ocak 1945, No. 1-2, s: 54-145)
- 4- Bilge (A).- Tarih Boyunca Toprak, Konya, 1946
- 5- Birot(P)- Gabert(P).- La Méditerranée et le Moyen-orient (collection orbis) Tome I. Paris, 1964
- 6- Chabot (G).- l'Europe du Nord et du Nord-ouest (Collection Orbis) Tome II, Paris, 1958
- 7- Guilcher (A)-Beaujen-Garmor (J).- l'Europe du Nord et du Nord-Ouest, Tome III. Les iles Britanniques) Collection orbis, Paris, 1963
- 8- Sarç (Ö.C). - Ziraat ve Sanayi Siyaseti, İstanbul, 1934
- 9- Somme (A).- The geography of Norden, London, 1961
- 10- Tümertekin (E).- Türkiye'de Toprak Reformu hakkında düşünceler: Ziraat sahalarının birleştirilmesi (konsolidasyon). İst. Üniv. Coğr. Enst. Derg. cilt 7, say. 13, : s: 64-82, İstanbul, 1963